

УДК 786.8 «19 «20

Маринін І.Г.

Marynin I.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГЕНЕЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОЛЬКЛОРИЗМУ В АКОРДЕОННО-БАЯННІЙ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF FOLKLORE RESEARCH GENESIS IN ACCORDION CREATION OF UKRAINIAN COMPOSERS (SOURCE-SIDE)

У статті висвітленні особливості використання фольклорного тематизму в акордеонно-баянній творчості українських композиторів та закономірності формування вітчизняного оригінального репертуару для баяна/акордеона в аспекті комплексного аналізу його еволюційного процесу у наукових дослідженнях вітчизняних мистецтвознавців кінця другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Зокрема, у науковому дослідженні здійснюється аналіз низки наукових праць відомих науковців-мистецтвознавців (М. Булда, Г. Голяка, А. Гончаров, А. Сташевський), у яких віддзеркалені індивідуальні підходи до з'ясування особливостей формування вітчизняного оригінального репертуару для баяна/акордеона з фольклорним тематизмом; вирізняються й характеризуються нові музичні неофольклорні течії в акордеонно-баянній творчості сучасних українських композиторів; окреслюються особливості модернізації музичної мови акордеонно-баянних творів, які створювалися на нових жанрово-стильових засадах, що характеризуються стилізацією елементів ладогармонічної основи, ритму, фактури, тематизму, різноманітних виконавських прийомів та взаємопроникненням напрямків (фольклорний – естрадно-джазовий – камерно-академічний) тощо.

У статті висвітлена композиторська діяльність низки українських композиторів (В. Власов, В. Зубицький, М. Різоль, В. Рунчак), які внесли у розробку жанрових та стилістичних компонентів нової акордеонно-баянної літератури з фольклорною тематикою суттєву трансформацію усього жанро-стильового комплексу акордеонно-баянної музики.

Ключові слова: акордеонно-баянне мистецтво, акордеонно-баянна творчість українських композиторів, фольклорний тематизм, неофольклоризм.

Акордеонно-баянне мистецтво на сьогодні значно поповнилося науковими здобутками українських науковців-мистецтвознавців. Серед різновекторного спрямування наукових праць, присвячених акордеонно-баянному виконавству, особливої актуальності наразі набуває низка праць, які досліджують використання фольклорного тематизму та появу неофольклорних течій в акордеонно-баянній творчості українських композиторів.

Зокрема, саме у другій половині ХХ – початку ХХІ століть у практиці академічного акордеонно-баянного виконавства України закладено традиції «нової фольклорної хвилі» українських композиторів, які стали об'єктом дослідження низки відомих мистецтвознавців та науковців-педагогів. Про цей факт яскраво засвідчує наявність високопрофесійних оригінальних творів з чіткими ознаками використання фольклорної тематики, які наразі займають провідне місце в концертному репертуарі професійних виконавців та молодих конкурсантів на міжнародних конкурсах, які відбуваються в Україні, так і за її межами.

Сучасні українські мистецтвознавці розглядають акордеонно-баянне виконавство як органічну складову української народно-інструментальної культури. Значна частина наукових

праць дослідників присвячена історико-мистецькому ракурсу акордеонно-баянного мистецтва (Р. Безугла, М. Давидов, А. Душний, В. Євдокімов, Є. Іванов, М. Імханицький, В. Кужелев, В. Князев, Л. Понікарова, А. Черноіваненко), інша – формуванню виконавської майстерності акордеоністів/баяністів (Ю. Бай, М. Булда, В. Власов, Г. Голяка, А. Гончаров, Л. Горенко, І. Єргієв, О. Міщенко, М. Оберюхтін, В. Подгорний, М. Різоль, І. Яшкевич), що свідчить про підвищений інтерес науковців до акордеонно-баянного мистецтва.

Попри значну кількість праць, присвячених проблемі використання фольклорної тематики в акордеонно-баянній творчості українських композиторів, помітно не вистачає комплексного дослідження, у якому було б простежено еволюцію нових неофольклорних течій та особливості модернізації музичної мови у сучасних музичних акордеонно-баянних творах.

З огляду вищезазначеного можна констатувати про актуальність окресленої проблематики.

Автор ставить за мету простежити особливості використання фольклорного тематизму в акордеонно-баянній творчості українських композиторів у наукових дослідженнях вітчизняних мистецтвознавців кінця другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Для досягнення зазначеної мети окреслено низку завдань: комплексно вивчити різноманітні джерела з метою з'ясування особливостей формування вітчизняного оригінального репертуару для баяна/акордеона на фольклорному тематизмі; вирізнити й охарактеризувати нові неофольклорні музичні течії акордеонно-баянної музики в творчості сучасних українських композиторів; окреслити особливості модернізації музичної мови акордеонно-баянних творів.

Наукова еліта мистецтвознавців наразі все більш ґрунтовніше заглиблюється у дослідження основних аспектів використання фольклорного матеріалу в акордеонно-баянній творчості українських композиторів. Процес використання автентично-фольклорного тематизму в акордеонно-баянній літературі завжди знаходився в еволюційному розвитку і яскраво втілювався українськими композиторами через модернізацію музичної мови акордеонно-баянних творів, які створювалися на нових жанрово-стильових засадах.

Мистецтвознавець Д. Кужелев, досліджуючи використання фольклорного матеріалу в академічній акордеонно-баянній творчості композитора М. Різоль, наголошує: «...властива Різолью-баяністу опора на побутову традицію визначає домінування в його спадку обробок танцювальних мелодій веселого, жартівливого характеру як відображення глибинно-етнічної моделі психології, наївно-радісного світовідчуття й народної святковості. « [4, с. 13].

Обробки М. Різоль, що представлені композитором у простому й лаконічному викладі народної тематики у простих та варіаційних формах, спрямовувалася переважно для аматорських виконавців. Прості й доступні за виконавським рівнем музичні твори композитора завжди знаходили свого поціновувача серед аматорів, учнів музичних студій, шкіл і училищ, а також професійних баяністів. У нотних напрацюваннях спостерігався односторонній виклад тематизму, інколи використовувалися подвійні ноти та акордика, а також проста варіаційна фігурація у вигляді рухливих ладово-гармонійних обігрань з використанням елементів підголоскової та імітаційної поліфонії у кантіленних зразках.

Найбільш яскравим твором М. Різоль, що представлений у формі розгорнутої масштабної композиції на основі фольклорної багатотемності, є «Фантазія на теми українських народних пісень і танців». Твір вибудований з в'язанки різнохарактерних українських народних тем: «Розпрягайте, хлопці коней» (бойовий запал, урочистість), «Полюбила Петруся» (грайливість, жартівливість), «Там де Ятрань круто в'ється» (задушевна лірика), «Дівка в сінях стояла» (рухлива пісенність), «Український козачок, гопак» (феєричне народне гуляння).

Отже, творчість Миколи Різоль, його композиторська діяльність стала початком у розвитку баянного виконавства в Україні, яка характеризується глибоким проникненням у національний глибинний фольклорно-автентичний ґрунт української народної музики.

Надалі простежуються значні якісні зміни у використанні фольклору професійними композиторами в новому стилі музичного мистецтва – «неофольклоризмі», які через модерні-

зацію виражальних засобів музичної мови та індивідуальної композиторської техніки зуміли стати на шлях оновленого розуміння національного.

Проблематика неофольклоризму в академічній сфері професійного акордеонно-баянного виконавства висвітлюється у дисертаційному дослідженні А. Гончарова «Неофольклористичні тенденції у баянній творчості В. Зубицького» (Київ, 2006) [3]). У науковій праці висвітлюються причини та умови виникнення на початку ХХ ст. оригінального стилю в музичному мистецтві – неофольклоризм. Аналізуючи на творчість М. Скорика, І. Стравинського і Б. Бартока, автор досліджує основні музично-теоретичні засади та стилістичні його особливості, простежує розвиток неофольклористичних тенденцій у творчості українських композиторів і дійшов висновку, що «...оригінальним продовженням у пошуках оновлення засобів неофольклористичного стилю (вглиб і вшир) є творчість учня М. Скорика, композитора, диригента, блискучого виконавця – В. Зубицького» [3, с. 3].

Зокрема, дослідник висвітлює роль творчої особистості композитора В. Зубицького у системах «композитор-фольклор» та «традиція і новаторство» в площині розвитку неофольклористичного стильового руху в Україні.

Надалі А. Гончаров здійснює поглиблений аналіз музично-теоретичної системи композитора В. Зубицького на фольклорних зразках творів для баяна. Використання автентично-фольклорних джерел не тільки України, а й Болгарії, Молдови, фольклору тюркських народів через впровадження його зерна у джазові традиції, сміливо синтезуючи їх з алеаторною, сонористичною, пуантилістичною композиторською технікою, дало змогу В. Зубицькому віддзеркалити нову грань музичної естетики у власній оригінальній творчості.

На прикладах творів для баяна В. Зубицького (Соната № 2 «Слов'янська» (1986), соната № 3 «Fatum» (2000) для тріо баянів, джазпартити № 1 (1978) та № 2 (1990)) науковець здійснює ґрунтовний аналіз музично-теоретичної системи композитора, творчість якого відкрила нову грань музичної естетики у баянному мистецтві й адаптувала до «неофольклорної» течії виконавців-баяністів.

Наслідуючи традицію наукових розвідок зазначеної проблеми, мистецтвознавець Г. Голяка у дисертаційному дослідженні «Творчість Володимира Зубицького в контексті розвитку сучасного баянного репертуару» (2008) [2] продовжує аналізувати творчість сучасного композитора, баяніста-виконавця – Володимира Зубицького. Зокрема, науковець висвітлює теоретичне узагальнення проблеми репертуару, визначає функцію репертуару у системі музичної комунікації. На матеріалі баянних творів В. Зубицького Дитячих сюїт № 1 та № 3 («Українська») для баяна соло; збірок для початківців («Сюїта у трьох частинах», «Три п'єси у народному стилі», «Українські танці») Г. Голяка аналізує новації композиторського письма та використання фольклорного тематизму в його творчості.

Науковець фокусує увагу на уникненні композитором використання традиційного жанру обробки народних мелодій. Однак, на думку дослідника, «фольклоризм В. Зубицького» має прояв «...у зовнішніх чинниках – використанні добре відомого тематизму, яскравої назви твору; у властивостях самої музики – поєднанні сучасних ефектних баянних прийомів з енергією ритму, загостреною контрастністю динаміки, колористичною регістровою; у нових тембрових сполученнях баяна з академічними інструментами» [2, с. 14].

Автор дійшов висновку, що творчість В. Зубицького є значним етапом в оновленні баянного репертуару та відкриває нові шляхи розвитку акордеонно-баянного мистецтва.

Продовження дослідження щодо використання фольклорного ґрунту в акордеонно-баянній творчості українських композиторів естрадно-джазового напрямку виконавства чітко прослідковуємо у дисертаційній праці М. Булди – «Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ століття: композиторська творчість і виконавство» (2007) [1]. Авторка досліджує естрадно-джазову музику в контексті модернізації музичної мови акордеонно-баянних творів сучасних українських композиторів та її основних напрямків розвитку на основі «неофольклоризму».

Зокрема, М. Булда з'ясовує, що «...вплив фольклорних витоків у поєднанні з джазовими ритмами породжує виникнення нових художніх напрямків у розвитку жанрових та стильових систем. Такий синтез – один з шляхів появи «неофольклоризму» як стильового напрямку другої половини ХХ століття, яскраво представленого в акордеонно-баянній творчості українських композиторів А. Білошицького, В. Власова, А. Гайденка, В. Зубицького, В. Подгорного, В. Рунчака, А. Сташевського, Г. Шендерьова та ін., де знайшли своє відображення провідні тематичні лінії сучасного музикування. Їхня суть полягає у стилізації елементів ладогармонічної основи, ритму, фактури, тематизму, різноманітних виконавських прийомів, у взаємопроникненні напрямків (фольклорний – естрадно-джазовий – камерно-академічний) і створенні на цій основі нового джазово-академічного напрямку музики» [2, с. 12].

Важливе місце в українському музикознавстві початку ХХІ століття посідає з'ясування закономірностей формування вітчизняного оригінального репертуару для баяна в аспекті комплексного аналізу його еволюційного процесу, що вперше стало предметом дисертаційного дослідження А. Сташевського «Баянне мистецтво України: тенденції розвитку оригінальної музики та індивідуальне втілення жанрово-стильового аспекту у творчості Володимира Рунчака» (2004) [5]. Автор аналізує концепцію періодизації еволюційних етапів вітчизняної літератури для баяна та основні тенденції розвитку провідних жанрів української баянної музики сучасної доби. Вперше автор запропонував загальнотеоретичний та жанрово-стильовий аналіз баянної творчості провідного українського композитора-авангардиста Володимира Рунчака. Науковець зазначає, що композитор зробив значний внесок у розробку жанрових та стилістичних компонент нової баянної літератури через активне перетворення жанрових прототипів, створення жанрових прецедентів, суттєву трансформацію всього жанро-стильового комплексу баянної музики, використанні фольклорного матеріалу.

Дослідник убачає значимість баянної творчості В. Рунчака у неординарності творчої постаті митця, де одним з формувальних чинників якої є поєднання композиторської та виконавської освіти. Зокрема, автор наголошує, що він є представником нової генерації вітчизняних композиторів, чия творчість віддзеркалює «обличчя» українського авангардного музичного мистецтва.

Географічний ареал поширення творів композитора є досить широким не тільки в Україні, а й за її межами, що свідчить про його світове визнання. Баянні опуси митця, як і весь доробок його камерно-інструментальної творчості вирізняються оригінальним інноваційним підходом, насамперед, у жанрово-стильовому аспекті з використанням фольклорного тематизму. Використання широкого арсеналу сучасних композиційних технік, поліжанровості та полістилістики, вербальних та мультимедійних компонентів поруч з глибокою емоційністю сприяє актуалізації уваги дослідників до його творів. У власному творчому доробку В. Рунчак трансформує традиційне уявлення про систему жанрів баянної музики, вносить дуже багато нових стильових атрибутів, індивідуально збагачує образно-сміслову наповнення фольклорною тематикою, що підносить акордеонно-баянну літературу на якісно новий професійний рівень.

Яскравим підтвердженням цьому є його твір «Три фольклорні п'єси» (сюїта №2 «Українська»), у якому «...акцентується увага на авторському розумінні застосування фольклору не в прямому цитуванні або його імітації, а через призму природної аури власного стилю. Зазначаються лише деякі риси та характерні прийоми, що виступають натяками на народне музикування: а) мелос, що притаманний західноукраїнському інструментальному музикуванню; б) специфічні ознаки ладової структури (хроматизовані перемінні лади, гуцульська гама); в) гармонія (паралелізм квінт та багатооктавних унісонів); г) жанрові ознаки (веснянка); д) тип розгортання музичного матеріалу (імпровізаційність, рапсодійність)» [5, с. 19].

Таким чином, слід зазначити, що численні праці, присвячені дослідженню фольклорно-орієнтованих композицій українських композиторів, варто розглядати в контексті

неофольклористичних пошуків та розвитку через призму: академічного акордеонно-баянного мистецтва загалом; ансамблево-оркестрового інструменталізму; національної та регіональних акордеонно-баянних шкіл; академічного концертного та навчально-педагогічного акордеонно-баянного репертуару; поліфонічного, народно-фольклорного та естрадно-джазового напрямків акордеонно-баянної творчості; еволюції виконавської техніки, її мовно-виражальних засобів як складової творчого доробку окремих митців.

Безумовно, нові підходи в композиторській творчості В. Зубицького, В. Власова, М. Різоля, В. Рунчака, їх оригінальне творче мислення, відкрили перед сучасним виконавцем-баяністом/акордеоністом нові можливості для нарощування потенціалу виконавських умінь та практичних навичок, які значно розширюють коло образно-художніх уявлень.

Їхні твори демонструють вдаль сполучення традиційності і нової звуковиражальності, у яких оригінальні твори з фольклорним тематизмом представлені з новаційним, значно доповненим забарвленням музичної мови.

Безперечно, їхня творчість залишила вагомий слід в українському акордеонно-баянному мистецтві.

Список використаних джерел

1. Булда М.В. Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ століття : композиторська творчість і виконавство : автореф. дисерт. на здоб. наук. ступ. канд. мист-ства : спец. 17.00.03 – Музичне мистецтво / М.В. Булда. – Харків, 2007. – 21 с.
2. Голяка Г. Творчість Володимира Зубицького в контексті розвитку сучасного баянного репертуару: автореф. дис. канд. мист. : спец. 17.00.03 – Музичне мистецтво / Г. Голяка. – Харків, 2009. – 16 с.
3. Гончаров А. Неофольклористичні тенденції у баянній творчості В. Зубицького : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 – Музичне мистецтво / А. Гончаров. – К., 2006. – 17 с.
4. Кужелев Д. Музика українських композиторів для баяна / Дмитро Кужелев. [рукопис]. – Львів. – 2009. – 306 с.
5. Сташевський А. Я. Баянне мистецтво України: тенденції розвитку оригінальної музики та індивідуальне втілення жанрово-стильового аспекту у творчості Володимира Рунчака : автореф. дис., канд., мист-ва : спец. 17.00.03 – Музичне мистецтво / А.Я. Сташевський. – К., 2004. – 20 с.

The paper highlighted a comprehensive analysis of the evolutionary process of using folk themes in accordion creation of Ukrainian composers in scientific research of native art scholars at the end of the second half of the XX – at the beginning of the XXI century.

The analysis of a number of scientific works of scholars and art historians (M. Bulda, G. Holiaka, A. Goncharov, A. Stashevsky) is made. They reflect the individual approaches to clarification the characteristics of the original formation of the native repertoire for accordion with folk themes; distinguished and characterized the new folklore's musical trends in accordion works of contemporary Ukrainian composers. The article outlines the features of modernization musical language accordion works that were created in the new genre-based style, characterized by stylized elements of the accord-harmony base, rhythm, texture, themes, using a variety of techniques and performing interpenetration areas (folk, stage-jazz, chamber-academic). The paper highlighted composer's activity of Ukrainian composers (V. Vlasov, V. Zubytsky, M. Rizol, V. Runchak) Who enriched the genre and stylistic component structure of accordion heritage for folk themes through its transformation.

Key words: *accordion art, accordion creation of Ukrainian composers, folk themes, new folklore's musical trends.*